

До разової спеціалізованої ради ДФ 58.053.018
Тернопільського національного педагогічного
університету імені Володимира Гнатюка
(46027, м. Тернопіль, в. Максима Кривоноса, 2)

ВІДГУК

*офіційного опонента, кандидата психологічних наук,
доцента кафедри соціальної реабілітації та соціальної
педагогіки Київського національного університету імені
Тараса Шевченка*

Байдарової Ольги Олегівни

на дисертаційне дослідження

Столярик Ольги Юріївни

*на тему: «Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів,
у соціальній роботі із сім'ями, які виховують дітей з
аутизмом», представлено на здобуття наукового ступеня
доктора філософії зі спеціальності 231 – Соціальна робота*

Представлене до захисту дисертаційне дослідження Столярик Ольги Юріївни «Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів, у соціальній роботі із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом» присвячене вирішенню наукового завдання, що полягає у дослідженні особливостей застосування підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів, у практичній діяльності соціальних працівників із сім'ями, які виховують дітей з розладами спектру аутизму.

Аналіз поданого до захисту дисертаційного дослідження дозволяє зробити узагальнені висновки щодо його актуальності, ступеня обґрунтованості наукового апарату дослідження та основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності отриманих результатів, наукової новизни, теоретичної та практичної значущості, надати загальну оцінку дослідженню, результати якого будуть представлені для захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії на засіданні разової спеціалізованої вченої ради ДФ 58.053.018 в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

1. Актуальність роботи. В умовах реформування системи надання соціальних послуг, а також впровадження в Україні політики деінституціоналізації, що передбачає відмову від інституційного догляду на

користь розвитку сервісів для сімей з дітьми, які потребують соціальної підтримки, актуальність обраного Столярик О.Ю. дослідження не викликає сумнівів. Завдяки переорієнтації з медичної на соціальну модель інвалідності відбуваються певні позитивні зрушення у напрямку зміни підходів у роботі з дітьми, які мають порушення розвитку, в тому числі розлади аутистичного спектру. Проте знижена інституційна доступність якісних медичних, освітніх, реабілітаційних послуг, які чутливі до потреб сім'ї та дитини з аутизмом, є викликом для соціальних працівників. Лише в останнє десятиріччя багаторічна традиція застосування дефіцитарної моделі допомоги, що не здатна забезпечити участь сімей у позиції активних суб'єктів соціальних втручань, почала поступатися сімейно-орієнтованій соціальній роботі. Пріоритетності у сучасних тенденціях розвитку практики соціальної роботи набувають підходи, які сприяють наснаженню та участі клієнтів у інтервенціях, до яких вони залучені, шляхом врахування їхнього досвіду та потреб. Це зумовлює затребуваність використання у діяльності соціальних працівників підходів, які орієнтовані на ресурси клієнтів, їхні можливості та готовність до покращення власного життя. Проте втручання спеціалістів досі сконцентровані переважно на роботі з дитиною, що обумовлено часто недостатністю науково-методичних розробок, які б слугували доказовою базою та давали чіткі орієнтири практикам щодо організації та здійснення роботи з родинами таких дітей.

З огляду на те, що сім'ї, які виховують дітей з порушеннями розвитку, за своїми ознаками належать до вразливих соціальних груп, доцільно сприяти розвитку технологій соціальної роботи, які спрямовані на підвищення їхньої стійкості перед життєвими труднощами та підвищенню їхнього добробуту. Зростання статистики народжуваності дітей з аутизмом в Україні, ускладнена діагностика захворювання, брак сервісів для дітей з даною нозологією погіршують якість життя сім'ї, в якій дитина виховується. Як зазначено у дисертації Столярик О.Ю., в Україні відсутні точні статистичні дані щодо кількості дітей з аутизмом в Україні, а тим паче сімей, де вони виховуються. Це вказує на те, що сім'ї залишалися поза увагою системної соціальної

роботи. В обґрунтуванні актуальності дисертаційного дослідження, Столярик О.Ю. звертає увагу на вплив захворювання дитини на життя сім'ї, в якій вона виховується, зокрема на ті сфери, які визначають її благополуччя – залучення до суспільного життя, сімейні стосунки, ставлення до дитини, взаємодію із соціальними інститутами, соціально-психологічне почуття членів сім'ї. Варто підкреслити, що дисертантка виокремлює соціальні труднощі, з якими стикається сім'я, що виховує дитину з аутизмом, та їх вплив на якість життя сім'ї. Не можна не погодитися із тим, що сім'ї, які виховують дітей з аутизмом, мають значно більше потреб ніж сім'ї, де виховується здорова дитина.

Інтерес викликає ґрунтовний системний аналіз вітчизняної та зарубіжної наукової літератури з соціальної роботи з питань покращення якості життя сімей, які виховують дітей з аутизмом, що сприяє актуалізації наукової проблеми. Відтак, як зазначає Столярик О.Ю., у науково-предметному полі вітчизняної соціальної роботи з даною категорією сімей наявні лише одиничні наукові праці, що висвітлюють моделі та технології діяльності, які спираються на досвід сімей та орієнтовані на конгруентність і наснаження усіх членів сім'ї, що сприятиме їхній участі у підвищенні власного добробуту, а також відсутні дані щодо можливостей використання у соціальній роботі підходу, орієнтованого на сильні сторони сім'ї.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, рекомендацій та висновків, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження витримане у логіці наукового пошуку: розробка дизайну дослідження, його мета і завдання, положення наукової новизни і висновки дисертації логічно взаємопов'язані. Поставлені для вирішення наукової проблеми дослідницькі завдання є обґрунтованими і вирішені шляхом використання комплексу теоретичних, емпіричних, статистичних методів та методів формувального впливу.

Опрацювання наукової літератури дозволило дисертантці здійснити ґрунтовний системний аналіз науково-предметного поля проблеми,

висвітлити теоретичні засади дослідження, сформулювати його вихідні положення, збалансувати науковий апарат. Науковий пошук спрямований на конкретні проміжні результати. Достовірність результатів емпіричних вимірювань перевірено за допомогою статистичних методів дослідження. Результати одержані автором самостійно.

3. Достовірність та наукова новизна отриманих результатів. Ознайомлення із дисертаційним дослідження Столярик О.Ю. дозволяє констатувати достовірність, аргументованість та обґрунтованість наукових положень, результатів, висновків та рекомендацій, які в ньому викладені. Зміст дисертації, який включає три розділи, охоплює ключові аспекти, що розкривають теоретичні положення наукової проблеми та результати, отримані шляхом емпіричного дослідження та експерименту, які вказують на дієвість застосування підходу, орієнтованого на сильні сторони, у соціальній роботі із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом. Отримані результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію на численних міжнародних та вітчизняних наукових конференціях та відповідають поставленій меті дослідження. Наукові положення характеризуються логічністю та обґрунтованістю, науковою новизною, практичною цінністю.

Серед істотних результатів дослідження можна виокремити те, що: *вперше* дисертанткою розроблено методологічну основу, апробовано програму інтервенції, засновану на підході, орієнтованому на сильні сторони сім'ї, та обґрунтовано дієвість застосування підходу у соціальній роботі із підвищення якості життя сімей, які виховують дітей з аутизмом. Варто виокремити те, що Столярик О.Ю. розкрито принципи підходу, орієнтованого на сильні сторони, серед яких – безумовна віра в потенціал клієнта, фокусування уваги на силі та ресурсах, позитивна комунікативна взаємодія між соціальними працівниками та сім'єю, нарощування готовності до змін, врахування поглядів і досвіду сім'ї, диференціація послідовності змін від найменш до найбільш травмувальних, нарощування ресурсів сім'ї як процес соціальної роботи. Столярик О.Ю. визначено особливості застосування підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів.

Авторкою *уточнено* концепцію «якість життя сім'ї», яка розглядається як «багатовимірний конструкт, що включає матеріальне, соціально-психологічне, фізичне благополуччя, міжособистісні стосунки всередині її структури, соціальну мобільність, самопочуття окремого члена та сім'ї загалом, права та можливості сім'ї, що розглядаються крізь лінзи впливу інвалідності одного з членів сім'ї на інших та на сім'ю в цілому» та виокремлено її елементи, що розташовані на різних рівнях – індивідуальному, сімейному, системному.

Дисертанткою *систематизовано* соціальні проблеми, з якими стикаються сім'ї, які виховують дитину з аутизмом, та їх вплив на життєстійкість та сімейну якість життя. Серед них – обмежений доступ до наявних в громаді послуг, фінансове становище, брак часу, відсутність автономії, персоналізація вини, тягар опікуна, знижена батьківська самоефективність, професійна депривація, соціальна ізоляція, знижена мобільність та активність сім'ї у системі соціальних стосунків, знижені показники спроможності.

Завдяки здійсненому науковому пошуку *подальшого розвитку* набули знання про наявні стратегії соціальної роботи із підвищення якості життя сімей, які виховують дітей з аутизмом, крізь призму сучасних теорій соціальної роботи.

4. Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Результати дисертаційного дослідження викладено у 24 наукових публікаціях, які включають:

- 1 стаття у співавторстві у періодичному науковому виданні, що індексується наукометричною базою Web of Science;
- 3 одноосібні наукові статті та 2 статті, виконані у співавторстві у фахових наукових виданнях, затверджених МОН України;
- 1 стаття у періодичному науковому виданні, що входить до Організації Економічного Співробітництва та Розвитку та/або Європейського Союзу;
- 1 стаття у періодичному науковому виданні України;

- 1 розділ, виконаний у співавторстві, у вітчизняній монографії;
- 1 розділ, у співавторстві, у монографії інших держав;
- 14 тез у збірниках матеріалів міжнародних та українських науково-практичних конференцій.

Наведено відомості щодо апробації роботи, особистого внеску здобувачки та відповідності публікацій темі дисертаційного дослідження.

Кількість, обсяг та зміст друківаних праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

5. Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам. Дисертація складається із двох анотацій (українською та англійською мовами), вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних літературних джерел (210 найменувань) та додатків.

Виклад тексту дисертаційного дослідження характеризується єдністю та змістовністю, а науковий стиль викладу матеріалу забезпечує легкість сприйняття прочитаного. Анотації та текст дисертації оформлені згідно вимог «Порядку присудження наукового ступеня доктора філософії», затвердженого постановою КМУ. Зміст тексту дисертації послідовно розкриває ключові аспекти теми, шляхом досягнення мети та поетапного виконання завдань дослідження. Зміст роботи характеризується повнотою, лаконічністю, оригінальним підходом до стилістики тексту, узгодженою методологією дослідження та обґрунтованістю отриманих результатів. У дисертаційній роботі наявні 18 таблиць та 19 рисунків, які унаочнюють особливості наукового пошуку та узагальнюють отримані результати.

Структура дисертації логічно вибудована та сприяє розкриттю наукової проблеми. Кожен з розділів дисертації є сформульованим, теоретичним, методичним або дослідним компонентом наукового осмислення проблеми дослідження, що дозволяє теоретично обґрунтувати та експериментально довести дієвість застосування підходу, орієнтованого на сильні сторони, у соціальній роботі із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом.

У вступі дисертанткою розкрито актуальність теми дослідження, сформульовано науковий апарат дослідження – об’єкт, предмет, мету та завдання, аргументовано наукову новизну і практичне значення отриманих результатів та наведено дані, що підтверджують апробацію результатів дослідження.

Перший розділ дослідження «Теоретико-методологічні засади соціальної роботи із підвищення якості життя сімей, які виховують дітей із аутизмом» розкриває теоретичні положення концепції якості життя сім’ї крізь призму впливу на неї дитини з аутизмом. Зокрема, у даному розділі авторка окреслила рівні концепції якості життя сім’ї, конкретизувала фактори впливу на сімейну систему та сфери її життєдіяльності. Столярик О.Ю. схарактеризувала сімей, які виховують дітей з аутизмом, як клієнта соціальної роботи, що має власні специфічні потреби, котрі взаємопов’язані між собою. Варто зазначити, що у даному розділі, дисертантка наголошує на тому, що в окремих випадках сім’ї оцінюють власні проблеми як сильні сторони, які посилюють їхню життєстійкість (с. 48), що аргументує доцільність їх виокремлення. Авторка розкрила особливості та зміст наявних у вітчизняній та зарубіжній літературі стратегій соціальної роботи із сім’ями, які виховують дітей з аутизмом, серед яких екологічний, синергетичний, системний підходи, сімейно-орієнтована практика, теорія соціально-психологічної адаптації, теорія резилієнсу. Основна увага в даному розділі відводиться концептуальному обґрунтуванню особливостей та методологічних принципів використання підходу, орієнтованого на сильні сторони сім’ї, як теорії та технології соціальної роботи.

У *другому розділі* «Організація та методологія наукового дослідження» дисертанткою обґрунтовано основні наукові положення дисертаційного дослідження, особливості його дизайну, розуміння методології дослідницького пошуку, шлях підбору та апробації інструментарію дослідження.

Столярик О.Ю. розкриває дослідницькі підходи до оцінки якості життя сімей, які виховують дітей з аутизмом, аргументує критерії формування

вибірки досліджуваних та перевірки нормальності розподілу. Дисертантка описує етапи емпіричного експериментального дослідження, розкриває особливості врахування отриманих результатів при розробленні методологічної основи програми втручання, заснованої на підході, що орієнтований на сильні сторони сім'ї. Варто підкреслити, що дисертанткою дотримано етичних принципів процедури дослідження у соціальній роботі.

Третій розділ дослідження «Експериментальна робота із впровадження інтервенції на основі підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів» розкриває результати суб'єктивної оцінки якості життя сімей, які виховують дітей з аутизмом, отримані шляхом емпіричного дослідження (анкетування та напівструктурованого інтерв'ю), та їх врахування при розробленні та апробації експериментальної програми, яка вибудована на основі підходу, орієнтованого на сильні сторони сім'ї. Варто наголосити на тому, що дисертанткою розроблено та апробовано авторський інструмент – анкету оцінки якості життя сім'ї.

У даному розділі Столярик О.Ю. розкриває результати первинного та вторинного опитування та їх порівняння шляхом аналізу за парним *t*-критерієм Стюдента, з метою вивчення дії експерименту. Також у розділі наводяться результати третинного опитування, яке розкриває результати, що вказують на тривалість дії експериментального впливу.

Аналіз одержаних результатів емпіричного дослідження доводять дієвість інтервенцій, розроблених на основі підходу, що орієнтований на сильні сторони сімей, які виховують дітей з аутизмом.

Дисертанткою шляхом дискусії здійснено обговорення отриманих результатів, сформульовано рекомендації, які розгорнуто розкривають специфіку застосування підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів, у соціальній роботі із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом.

Варто наголосити на тому, що Столярик О.Ю. у дисертації вказує на обмеження, що можуть виникати у процесі застосування підходу в практичній діяльності соціальних працівників. Підсумовуючи сказане, слід

відзначити, що автором зроблені обґрунтовані висновки та сформульовані конкретні практичні рекомендації.

Дисертацію Столярик О.Ю. можна вважати самостійною і структурно завершеною науковою роботою, її оформлення відповідає чинним вимогам Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт. Дисертаційна робота характеризується єдністю змісту і володіє науково-теоретичною та практичною цінністю. Аналіз тексту свідчить про те, що дисертанткою дотримані вимоги академічної доброчесності.

6. Практичне значення отриманих результатів. Дисертація Столярик О.Ю. відзначається практичною спрямованістю, оскільки результати наукового пошуку дозволяють вирішувати наявні у вітчизняній практиці соціальної роботи проблеми, а теоретичний та науковий матеріал сприяє подальшому розробленню наукової проблеми соціальної роботи із підвищення якості життя сімей, які виховують дітей з аутизмом та іншими порушеннями розвитку, поглиблення знань про підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів, у сімейній соціальній роботі, здійснення відповідних досліджень щодо застосування інструментів оцінки якості життя сім'ї у соціальній роботі.

Програма інтервенції, розробленої на основі підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів, може бути впроваджена в практичну діяльність соціальних служб і профільних державних та громадських організацій.

Результати дисертаційного дослідження доцільно включати до програм підвищення кваліфікації фахівців у галузі соціальної роботи, які надають соціальні послуги сім'ям, що виховують дітей з порушенням розвитку, та до окремих освітніх компонентів спеціальності 231 «Соціальна робота».

7. Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Загалом дисертаційне дослідження здійснено на високому науковому та теоретичному рівні. В цілому, оцінка дисертації Столярик О.Ю. є позитивною, однак хотілося б звернути увагу на деякі дискусійні положення та висловити зауваження і рекомендації щодо уточнення окремих результатів дослідження:

У теоретичному розділі авторка, шляхом аналізу проблем, з якими стикаються сім'ї, які виховують дітей з аутизмом, викоремлює, спираючись на підхід «резилієнс», ключові кластери сильних сторін таких сімей. Серед інших, дослідницею виокремлено кластер «віра та оптимістичний погноз», який, безумовно впливає на здатність сім'ї бачити перспективи близького та віддаленого майбутнього, планувати як окремі події, так і в цілому життєву траєкторію дитини та сім'ї. Однак дія цього фактору не є однозначною. Доцільним був би більш ретельний огляд і аналіз впливу згаданої авторкою особливості «відтермінованого діагнозу» (с. 45), що ускладнює його прийняття сім'єю, стає причиною культивування оптимістичної надії «помилковості» діагнозу, перешкодою ранньому втручанню в розвиток та реабілітації дитини. Такий характер віри і оптимістичного налаштування сім'ї може чинити вплив, протилежний продуктивному рухові у напрямку підвищення якості життя сім'ї. Поруч з вірою у позитивний сенс випробувань, у власну спроможність та оптимістичні перспективи, важливо розглядати у якості сильної сторони сім'ї прийняття ситуації, неминучість змін, пов'язаних із діагнозом дитини, та адекватність очікувань. Варто відзначити, що на наступному – емпіричному – етапі дослідження ці характеристики все ж було включено у якості індикаторів кількох різних параметрів дослідження.

У описі авторського опитувальника (с. 71-72) блоки анкети представлені у вигляді абеткової нумерації з розкриттям у дужках їх змісту та посиланням на Додаток В, в якому розміщено повний текст опитувальника. Вперше назви блоків у основному тексті роботи з'являються нижче, у Таблиці 2.2., що відображає контекстуальну валідність авторського опитувальника. Однак відсутність в основному тексті назв самих блоків до цього, у описі інструменту дослідження, ускладнює сприйняття читачем подальшого тексту, зокрема, Таблиці 2.1. (с. 73), що відображає кореляційну валідність авторського опитувальника та коментарі щодо виявлених коефіцієнтів кореляції. У зв'язку з тим, що сам опитувальник є доволі громіздким, а кількість шкал оцінювання якості життя сімей є досить великою (7),

доречним було б використання певного способу візуалізації, короткого, але емного представлення основних параметрів дослідження, що відвідають певним блокам опитувальника.

У описі вибірки та критеріїв відбору учасників експерименту відсутня інформація щодо рішень, які приймалися дослідницею стосовно участі в дослідженні подружжя (обох батьків) чи одного з них, та їх підстав. Відтак, недостатньо зрозумілим є те, чи відображає цифра «30» у кожній з трьох груп вибірок кількість залучених до дослідження сімей. Оскільки можна припустити наявність кількох факторів, що могли вплинути на залучення одного з представників батьківської пари (рівень сформованості стосунків прив'язаності з дитиною, рольові позиції в сім'ї, об'єктивні можливості участі в експерименті з огляду на трудову зайнятість батьків, внутрішня готовність тощо), висвітлення цих питань сприяло б кращому розумінню читачем дизайну та процедур дослідження, знімало б додаткові питання щодо етики дослідження. Питання відбору до участі в дослідженні одного з батьків чи членів подружжя має значення у контексті дотримання викладеного вище авторкою системного підходу та принципу залучення досліджуваних.

У третьому розділі роботи авторка повідомляє про використання вхідної анкети учасників групи експериментальної інтервенції, ціль якої – визначити мотиви участі у експериментальній програмі та суб'єктивні очікування батьків – та розкриває результати анкетування (с. 127), однак ні в основному тексті роботи, ні в додатках не представлено опису цього інструменту. І лише на с. 153, де авторка подає результати вихідного (пост-експериментального) анкетування, вона посилається на Додаток Д, в якому розміщено анкету з питаннями щодо участі у експериментальній програмі. Результати цього анкетування не дають достатнього розуміння, у якій мірі які конкретно очікування учасників експерименту виправдались.

Дисертаційне дослідження могло б дати багатші результати, якщо б Столярик О.Ю. під час аналізу та інтерпретації результатів дослідження більшою мірою використала дані, зібрані з допомогою запитань опитувальника блоку Ж. «Соціально-демографічні показники».

Співвіднесення змістових показників якості життя із соціально-демографічними характеристиками досліджуваних дозволило б краще зрозуміти особливості сімейних систем учасників експерименту, обґрунтовувати підбір методів втручання, відстежувати зміни з урахуванням цих параметрів.

Є незначні зауваження до якості графічного представлення результатів дослідження. Так, на рис. 3.12. «Усереднене значення показників соціальної мобільності досліджуваних трьох груп вибірок до та після формувального експерименту» (с. 162) у легенді графіку представлено позначення двох замірів усіх трьох груп досліджуваних, однак на самому графіку можливо розрізнити лише чотири криві, а монохромний характер рисунку ускладнює ідентифікацію параметрів за кольором.

Акторка демонструє наукову неупередженість та на основі даних, що свідчать про зниження окремих показників суб'єктивної оцінки якості життя сімей після трьох місяців завершення участі у програмі експерименту, робить висновок, що «підхід не є ефективним у всіх випадках або потребує більш тривалої та системної роботи» (с. 193). Вважаємо, що краще було б уникати таких узагальнень, говорити не лише про те, що «інтервенції, засновані на підході сильних сторін, не здатні впливати на усі складові концептуальної рамки «якість життя сім'ї» та мають певні обмеження в практичному застосуванні» (с. 181), а подати критичні міркування щодо застосування саме запропонованих в межах експерименту інтервенцій, оскільки форми і методи роботи у підході, орієнтованому на сильні сторони, ними не обмежуються.

8. Висновок. Висловлені зауваження та дискусійні положення не знижують цінності дисертаційного дослідження Столярик О.Ю., її теоретичного та практичного значення. В той же час, вони можуть сприяти подальшому науковому розвитку автора. Узагальнений аналіз дисертації Столярик О.Ю. «Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів, у соціальній роботі із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом» та аналіз (кількісний та якісний) наукових публікацій за темою дисертації дає підстави для висновку, що дисертація є самостійною, цілісною, завершеною науковою

працею. Зважаючи на наукову новизну, теоретичну і практичну цінність результатів дисертаційного дослідження, їх обґрунтованість і вірогідність, зв'язок із практикою, можна стверджувати, що дисертація відповідає вимогам спеціальності «Соціальна робота».

Дисертаційне дослідження Столярик Ольги Юріївни на тему «Підхід, орієнтований на сильні сторони клієнтів, у соціальній роботі із сім'ями, які виховують дітей з аутизмом», представлене до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 23 «Соціальна робота» за спеціальністю 231 «Соціальна робота» відповідає вимогам, визначеним наказом МОН України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і затвердженого КМУ від 12.01.2022 р. №44 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», що дає підстави для присудження Столярик Ользі Юріївні наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота» (галузь знань «23 – Соціальна робота»).

Офіційний опонент:

доцент кафедри соціальної реабілітації

та соціальної педагогіки

Київського національного

університету імені Тараса Шевченка

кандидат психологічних наук

«10» червня 2022 року

Ольга БАЙДАРОВА

